

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА В ПРОЦЕСІ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність. Прогресуюча глобалізація, векторна спрямованість розвитку людства в контексті системної цілісності світу, вплив цих процесів на характер взаємодії окремих цивілізацій, матеріальних і духовних цінностей особливим чином налаштовує наукову і освітянську спільноту України на вибір стратегії модернізації вітчизняної системи освіти. Головні стратегічні лінії безперечно визначає професійна освіта. У множинному колі таких ліній стратегічно важливе місце займає вектор розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників, в основу якої має бути покладено вирішення питання соціальної визначеності професійної освіти, її зв'язку з тими чи іншими етапами розвитку суспільства.

Характер розвитку сучасного суспільства як ринкового та інформаційного зумовлює економічні вимоги до професійного розвитку людини в логіці її розвитку відповідно до природної сутності як суб'єкта діяльності, що практично перетворює світ і себе та відповідно орієнтує її освітній шлях на саморозвиток і самоактуалізацію впродовж усього життя.

Майбутній кваліфікований робітник, перш за все з позиції освіченої людини, у процесі професійної підготовки має набути здатності самостійно використовувати всі свої можливості як для творчої самореалізації, так і для виконання необхідних у суспільстві функцій.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методологічною основою щодо задоволення зазначеної умови окреслюється позиція Т. Десятова, директора департаменту профтехосвіти Міністерства освіти і науки України, сутність якої зводиться до обґрунтування шляхів переорієнтації професійної освіти на компетенції [1]. Нині вкрай важливо відійти від практики підготовки кваліфікованого робітника, орієнтованого на конкретне робоче місце. Така професійна освіта не має майбутнього і навіть теперішнього, зводить нанівець перспективи учнівської молоді, невиправдано витратна для особистості, економіки, суспільства.

Аналіз міжнародної практики у визначенні професійної освіти доводить перспективність створення професійних та освітніх стандартів, базуючись на компетентнісному підході, який орієнтує на формування професіонала-особистості і надає йому можливість працювати впродовж своєї робочої біографії на певній кількості робочих місць. Компетентнісний підхід полягає в цільових орієнтаціях на вектори освіти: наукованість, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація і розвиток індивідуальності.

Отже модернізація змісту професійно-технічної освіти має бути зорієнтована на принципово нові освітні конструкти: компетентності, компетенції, професійні якості (ключові кваліфікації). Компетентність (за узагальненим визначенням Є. Зеєр) відображає сукупність знань, умінь, досвіду як теоретико-прикладну підготовленість до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності. Компетенцію можна охарактеризувати як діяльнісне виявлення компетентності, причому на відміну від знань, умінь, навичок, які передбачають дію за зразком, компетенція відображає наявність досвіду самостійної діяльності на основі універсальних знань. Кваліфікація відображає особистісні та міжособистісні якості, здібності, уміння і навички, що детермінують продуктивність діяльності кваліфікованого робітника в різноманітних ситуаціях професійного життя [2]. Важливо зважити на значимість введення таких понять як випереджувальні (Ж. Шеффххет), ключові (Д. Мертенс) кваліфікації.

У Європі, США ключові кваліфікації визначають менеджери, підприємці, керівники різних професійних сфер. Як правило вони орієнтуються на кваліфікацію робітників широкого профілю. У такому сенсі до ключових кваліфікацій належать, наприклад, загальноосвітні знання, уміння, навички широкого профілю; загально професійні знання,

вміння, необхідні для широкого кола діяльності; когнітивні здібності; загальні психомоторні здібності; особистісні якості; соціальні здібності [7].

З точки зору змістовного наповнення останніх в аспекті вищевикладених позицій виправданим є формування економічної культури кваліфікованих робітників як базисного компонента їх професійної компетентності. Наше твердження базується на аналізі теорії і практики вирішення проблеми узгодження професійної освіти з ринком праці. В економічному контексті кваліфікований робітник виступає водночас як людина-працівник і як людина-власник, в основі життєдіяльності якої лежить задоволення економічних потреб. У зв'язку з цим С. Булавенко, А. Дзюндза наголошують на залежності між сформованістю соціально-економічних якостей фахівців і їх підготовленістю до професійної діяльності в нових економічних умовах життєдіяльності соціуму та розвитком господарства країни.

Т. Заславська, Я. Корнаї, Я. Кузьмінов, А. Моль, Є. Єфременко у своїх дослідженнях наголошують, що економічна культура виробника як система цінностей, норм, потреб та інтересів зумовлює його вибір моделі ринкової економічної поведінки. З точки зору професійної реалізації вона потребує високого рівня кваліфікації, готовності діяти у постійно змінних умовах ринку.

Т. Бугатова, В. Кондрашова-Діденко, М. Кубаєвський обґрунтовують важливість формування економічної культури фахівця його роллю у розвитку економіки з трьох позицій: «трудові ресурси» і «робоча сила»; основний фактор продуктивних сил; представник ринкового середовища, в якому місце і роль людини у виробничому процесі суттєво змінюється. Необхідним для життєвого успіху суб'єкта діяльності стають не стільки професійні навички, скільки розумова гнучкість, психічна стійкість, здатність швидко переорієнтуватися на інший вид діяльності [3].

Постановка проблеми. Формуванню економічної культури особистості приділяють увагу такі вчені як В. Макеєва, А. Моль, В. Радаєв, Р. Ривкіна, Г. Соколова та ін. Аналіз вище проаналізованих і названих авторів робіт дає можливість виділити ті аспекти проблеми, які не достатньо досліджені. До таких ми з упевненістю можемо включити дидактичні основи формування економічної культури майбутніх кваліфікованих робітників.

Ми маємо на меті обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування економічної культури майбутніх кваліфікованих робітників у структурі їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. В широкому розумінні економічна культура особистості є характеристикою способу та рівня життєдіяльності людини у сфері економіки. Вона проявляється через психологічні і економічні характеристики особистості і реалізується через ставлення індивіда до економічної реальності та взаємовідносини з іншими людьми. До цих відносин належать такі психічні феномени як цілі, мотиви, наміри, очікування тощо. Економічна культура особистості є економічним світом людини, в якому репрезентовано цінності економічної реальності, засоби і механізми діяльності, завдяки яким людина адаптується до економічної сфери суспільства [4]. За визначенням А. Дзюндзи: «сукупність узагальнених і економічних знань, якостей і стереотипів економічного мислення, які функціонально визначають складну систему цінностей, що у свою чергу проявляються в стійких переконаннях людини і нормативах її соціально-економічної активності є соціально-економічною культурою особистості» [1]. Соціологи Т. Заславська і Р. Ривкіна під економічною культурою розуміють сукупність соціальних цінностей і норм, які є регулятором економічної поведінки і виконують роль соціальної пам'яті економічного розвитку: сприятливих чи гальмуючих трансляцію і відновлення цінностей, норм, потреб, що функціонують у сфері економіки і, які орієнтують її суб'єктів на ті чи інші форми економічної активності [2]. Г. Соколова трактує економічну культуру як засіб взаємодії економічної свідомості, економічного мислення, що регулюють економічну діяльність індивіда і соціальних груп і ступеню їхньої самореалізації у тих чи інших типах економічної поведінки. Як бачимо, різні автори пропонують різні тлумачення економічної культури. Узагальнення їх дозволяє зробити висновок про детермінованість економічної культури людським фактором. Спільним для усіх розглянутих визначень є те, що автори фіксують увагу на обов'язковому

Розділ 3 **Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних закладів освіти**

відображенні в економічній культурі системи знань, соціальних норм і цінностей, які в свою чергу не є сталими за змістом, а обумовлюються інноваційними процесами в сфері економіки.

Таким чином визначаються орієнтири професійної освіти і навчання у напрямі врахування сучасних соціально-економічних реалій ринку праці та трансформування їх у конкретні освітні програми професійної підготовки фахівців. І це є однією із основних педагогічних умов ефективного формування економічної культури у майбутніх кваліфікованих робітників.

Визначення наступної умови продиктовано усвідомленням ролі і позиції навчального закладу у вирішенні досліджуваної проблеми. У цьому нам імпонує обґрунтоване переконання Ничкало Неллі Григорівни у тому, що розвиток і вдосконалення ринкових відносин перетворюють суб'єкти освіти в суб'єкти ринку. «Професійні навчальні заклади стають, по суті, посередниками між клієнтом (учнем) і споживачем (потенційним працедавцем). Ця обставина спонукає навчальний заклад до пошуку таких форм і методів трансляції знань, такого змісту і структури професійного навчання, що дають змогу забезпечити потрібну «товарну кондицію» клієнта – випускника конкретного навчального закладу» [5, с. 136]. І відповідна робота має проводитися цілеспрямовано. Перспективна мета розрахована на кінцевий змістовний результат складових економічної культури, в структурі кінцевої моделі фахівця формується на рівні основних освітньо-виховних цілей, завдань педагогічного колективу навчально-виховного закладу. Деталізація і конкретизація перспективної мети формування економічної культури учнів знаходить своє відображення в цілях вивчення предметів загальнопрофесійної, теоретично-професійної, практично-професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, окремих тем і занять з їх вивчення.

Цілі реалізуються шляхом добору змісту підготовки та організації його вивчення. Змістовно формування економічної культури учнів професійно-технічних навчальних закладів на теперішній день представлено нормативними предметами з економіки: «Основи економічних знань», «Основи ринкової економіки», а в окремих випадках може бути введено вивчення предмету «Основи підприємництва» (мова йде про професійну підготовку не пов'язану з економічно спрямованим фахом). Досліджуючи результативність їх вивчення, ми виявили в тенденції байдуже ставлення до оволодіння навчальним матеріалом, сприйняття його як такого, що мало стосується подальшої професійної діяльності, відсутність повного розуміння особистої практичної значимості одержаних знань. Серед основних причин такого стану ми вважаємо наступні: по-перше, зміст предметів носить не адаптований до професійної підготовки характер; по-друге, цільові установки вивчення предметів орієнтовані на формування знань предметних знань, умінь і навичок, а не на системне формування економічного світогляду учнів, розвиток економічного мислення, практики економічної поведінки та діяльності учнів; по-третє, відстороненість змісту та методів його засвоєння від практичних реалій і потреб учнів і т. ін.

Подолання подібних причин ми вбачаємо у переосмисленні змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників в контексті соціально-економічної оцінки не стільки отримуваних знань, умінь, навичок, а скільки досвіду особистісної і професійної самореалізації. Дотримуючись точки зору вчених В. Розина і С. Булдакова у тому, що нині у процесі освіти людина має засвоювати не знання, а власне мислення, діяльність, способи діяльності, принципи тощо, ми переконані у необхідності впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виробничий процес професійно-технічних навчальних закладів. Їх використання у навчально-виробничому, виховному процесі дозволяє створити такі умови, щоб учні: були відкриті для навчання й активно включалися у взаємовідносини і співпрацю з іншими учасниками освітнього процесу; отримали можливість аналізувати свою діяльність і реалізувати власний потенціал; могли практично підготуватись до того, з чим вони зіткнуться у найближче майбутнє в житті і професійній діяльності; мали право бути самим собою, вільно самовиражатись, робити помилки і при цьому не відчувати осуду і негативної оцінки.

Реальне забезпечення визначених умов вимагає спільних зусиль усіх суб'єктів структурних ланок системи професійно-технічної освіти. Високий рівень економічної культури таких суб'єктів дозволить на всіх етапах професійної підготовки кваліфікованих робітників створити освітнє середовище, орієнтоване не тільки на підготовку хороших фахівців, а й на підготовку добре розвинених людей, здатних самостійно визначати вектор власного професійного розвитку впродовж життя, готових до оволодіння професійними компетентностями в межах досить широкого кола професій.

Таким чином, можемо зробити висновок, що забезпечення визначених психолого-педагогічних умов формування економічної культури кваліфікованих робітників водночас створює підґрунтя для формування зрілої особистості, адаптованої до самостійного життя в сучасному ринковому та інформаційному суспільстві в усіх її проявах – і як працівника, і як громадянина, і як приватної особи.

Література:

- 1.Дзюндза А.І. Аналіз теоретичних та методологічних засад формування соціально-економічної культури студентів ВНЗ України/ А.І. Дзюндза // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки: зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 27. – С.420.
- 2.Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни /Т.П. Заславская, Р.В. Рывкина. – Новосибирск, 1991. – С.256.
- 3.Кондрашова-Діденко В.І. Теоретико-методологічний аналіз економічної культури в трансформаційній економіці/ В.І. Кондрашова-Діденко // Вісник Київського Національного університету ім. Т.Шевченка. Економіка. – 2003. – Випуск 66-67. – С.13-15.
- 4.Москаленко В.В. Особливості соціально-психологічних чинників економічної культури особистості/ В.В. Москаленко// Соціальна психологія. – 2006. - №5(19). – С.26-40.
- 5.Ничкало Н.Г. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці : зб. матеріалів, підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформ професійно-технічної освіти в Україні / Ю.Вайс, Н.Ничкало, А.Сімак та ін. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2007. – С.136-147.

У статті розкрито зміст поняття економічної культури кваліфікованого робітника та її структурних складових; обґрунтовано дидактичні умови ефективності процесу формування економічної культури кваліфікованих робітників у процесі їхньої професійної підготовки.

Ключові слова: економічна культура, економічне мислення, економічна свідомість, економічна поведінка.

Автор статті розкриває поняття економічної культури кваліфікованого робітника та її структурних складових; обґрунтовує дидактичні умови ефективності процесу формування економічної культури кваліфікованих робітників в процесі їх професійної підготовки.

Ключевые слова: Экономическая культура, экономическое мышление, экономическое сознание, экономическое поведение.

Author of the article raskryvaet concept of economic culture of skilled worker and its structural components; grounds the didactic terms of the effectiveness of the process of forming of economic culture of skilled workers in the process of their professional preparation.

Keywords: economic culture, economic thought, economic consciousness, economic conduct.

УДК 377.1

О.Б. Пулінець
м. Ніжин, Україна

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА В АВСТРАЛІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Розвиток людини як особистості, як суб'єкта діяльності є найважливішою метою та завданням будь-якої освітньої системи і має розглядатися як її системотворчий компонент.

Ключову роль в особистісно орієнтованому педагогічному процесі відіграє можливість вибору професії. Людина має любити працю, відчувати радість від неї, розуміти її